

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2016

Diana Poloncarzová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Diana Poloncarzová

**Ústavní reforma na Ukrajině z roku 2004 a
její vliv na vnitropolitický vývoj v zemi**

Bakalářská práce

Praha 2016

Autor práce: **Diana Poloncarzová**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Šír, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2016**

Bibliografický záznam

POLONCARZOVÁ, Diana. *Reforma ukrajinské ústavy a její vliv na vývoj země*. Praha, 2016. 57 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Mezinárodní teritoriální studia. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Šír, Ph.D.

Abstrakt

Práce pojednává o ústavní reformě na Ukrajině z roku 2004. Změny, které přinesl rok 2004, vzbuzovaly optimistická očekávání v souvislosti se změnou režimu a přiblížením se modelu západoevropských zemí. Cílem práce je identifikovat, zda Ukrajina pokračovala v procesu přeměny země v demokracii nebo zůstala hybridním a nestabilním státem. Soustředí se na změny ústavy v následujících hlavách – volby a referendum, parlament, prezident, rada ministrů, na přerozdělení pravomocí mezi nimi a na dopad těchto změn na zákonodárnou a výkonnou moc. Nastolený režim byl ovlivněn těmito změnami. V období, kdy Kučma zastával po druhé prezidentský post, byla Ukrajina klasifikována jako autoritativní režim. Ke změně politického systému došlo v roce 2006, po té, co nová ústava nabyla účinnosti. Nové politické uspořádání nebylo možné jednoznačně klasifikovat, nejčastěji používanými termíny pro označení ukrajinského zřízení byly poloprezidentský systém a prezidentsko-parlamentní systém. Volba nevhodného politického systému mohla být jedním z hlavních důvodů, vedoucích k neúspěchu při pokusech o demokratizaci země.

Abstract

The thesis deal with the constitutional reform in Ukraine approved in 2004. There were optimistic expectations about the regime change and moving closer to the model of West European states in 2004. The scope is to identify whether Ukraine followed the path of democratic transition or remained as an unstable hybrid state. It is focused on constitutional changes of the following chapters – elections and referendum, parliament, president, council of ministers and redistribution of power between these roles and impact on legislation and executive power. The regime type is influenced by these changes. Ukraine was classified as an authoritarian regime during Kuchma's second term in the Presidential office. The political system had been changed in 2006 when the new constitution came to power. Between a various classifications the most common ones, which had been used, were a semi-presidential system or presidential-parliamentary system. The choice of improper political system could be one of the key reasons leading to the failure of democratisation of the country when attempted.

Klíčová slova

Ukrajina, ústavní reforma, tranzice, prezidentské volby, Leonid Kučma, Viktor Janukovič, Viktor Juščenko, ústava, politické systémy, demokratizace

Keywords

Ukraine, constitutional reform, transition, presidential elections, Leonid Kuchma, Viktor Yanukovich, Viktor Yushchenko, constitution, political systems, democratisation

Rozsah práce: 56 176 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 12. 5. 2016

Diana Poloncarzová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce PhDr. Janu Šírovi, Ph.D. za převzetí vedení mé práce a za poskytnuté cenné rady.

Dále bych chtěla poděkovat docentu Vykoukalovi za trpělivost, kterou se mnou měl.

Institut mezinárodních studií
Teze bakalářské práce

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Diana Poloncarzová

E-mail:

diana.kuhnova@gmail.com

Studijní obor:

Mezinárodní teritoriální studia - kombinované

Semestr a školní rok zahájení práce:

ZS 2014/2015

Semestr a školní rok ukončení práce:

ZS 2015/2016

Vedoucí bakalářského semináře:

Doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.

Vedoucí práce:

PhDr. Jan Šír, Ph.D.

Název práce:

Ústavní reforma na Ukrajině z roku 2004 a její vliv na vnitropolitický vývoj v zemi

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):

Konec roku 2004 je vnímán jako začátek druhé fáze transformace země po pádu SSSR a za nutný krok na cestě k demokratizaci Ukrajiny.

Práce sleduje klíčové změny v uspořádání státního aparátu na pozadí „Oranžové revoluce“. Nová znění vybraných hlav ústavy, věnujících se právům a povinnostem prezidenta republiky, premiéra, kabinetu ministrů, parlamentu a volbám. Tyto části jsou dále podrobeny zkoumání, zda splňují znaky liberální demokracie. Práce neopomíjí důležité dobové souvislosti s opakovaním prezidentských voleb, snahou zmanipulovat jejich výsledek a odchodem prezidenta Leonida Kučmy, jež pomáhají pochopit důvody těchto změn.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Téma zůstalo od zadání projektu nezměněno. Byly upraveny název práce tak, aby lépe vystihoval její obsah, a rozdělení hlavních kapitol, které respektuje jejich logickou posloupnost. Část zabývající se ústavním soudem nebyla zpracována, jelikož nezapadá do upraveného konceptu a rozsahu této práce.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

- 1. Úvod**
- 2. Politický vývoj na Ukrajině do roku 2004**
- 3. Změny vybraných částí Ústavy Ukrajiny**
- 4. Prezidentský a parlamentní systém**
- 5. Vliv ústavních změn na vztah výkonné a zákonodárné moci**
- 6. Demokratizace a liberální demokracie?**
- 7. Závěr**

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

Constitution of Ukraine: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996. Official translation. Kyiv: Ukrainian Legal Foundation, 1996, 133 p.

CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION) OPINION ON THE CONSTITUTIONAL SITUATION IN UKRAINE: Adopted by the Venice Commission at its 85 th Plenary Session, Venice (17-18 December 2010) [online]. Strasbourg, 2010, (599/2010), 1-12 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282010%29044-e>.

OSCE/ODIHR. UKRAINE: PARLIAMENTARY ELECTIONS 31 MARCH 2002 FINAL REPORT [online]. Warsaw, 2002, , 1-32 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/14947?download=true>.

OSCE/ODIHR. UKRAINE PARLIAMENTARY ELECTIONS 26 March 2006: OSCE/ O DIHR Election Observation Mission Report [online]. Warsaw, 2006, , 1-33 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/19595?download=true>.

IV/78 Constitution of Ukraine: Adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996, as amended by the Law No. 2222-IV On Amendments to the Constitution of Ukraine adopted on 8 December 2004 [online]. , 1-7 [cit. 2014-11-08]. Dostupné z: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7111>.

D'ANIERI, Paul. Leonid Kuchma and the Personalization of the Ukrainian Presidency. Problems of Post-Communism [online]. 2003, 50(5), 58-65 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=11472068&scope=site>.

D'ANIERI, Paul. Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122.

DIAMOND, Larry (ed.) a (ed.). Defining and Developing Democracy. In: DAHL, Robert Alan, Ian SHAPIRO a José Antonio CHEIBUB. The Democracy Sourcebook. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2003, s. 29-47, 556 s. ISBN 0262541475.

HALE, Henry E. Formal Constitutions in Informal Politics: Institutions and Democratization in Post-Soviet Eurasia. World Politics [online]. 2011, 63(4), 581-617 [cit. 2016-05-02]. DOI: 10.1017/S0043887111000189. ISSN 00438871. Dostupné z: <https://www.ebscohost.com>.

HLOUŠEK, Vít, Lubomír KOPEČEK a Jakub ŠEDO. Politické systémy. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011, 292 s. ISBN 978-80-87474-23-5.

HUNTINGTON, Samuel P. Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2008. ISBN 978-80-7325-156-7.

KUBÁT, Michal. Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 432 s. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-86432-92-0.

KUZIO, Taras. From Kuchma to Yushchenko: Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution. *Problems of Post-Communism* [online]. M.E. Sharpe, Inc, 2005, 52(2), 29-44 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1080/10758216.2005.11052197. Dostupné z: http://www.taraskuzio.net/Comparative%20Politics_files/electionsorangerevolution.pdf.

KUZIO, Taras. Oligarchs, Tapes and Oranges: 'Kuchmagate' to the Orange Revolution. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 2007, 23(1): 30-56 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1080/13523270701194839. ISSN 1352-3279. Dostupné také z: https://www.researchgate.net/publication/249031801_Oligarchs_Tapes_and_Oranges_'Kuchmagate'_to_the_Orange_Revolution.

KUZIO, Taras. Regime type and politics in Ukraine under Kuchma. *Communist and Post-Communist Studies* [online]. 2005, 38(2), 167-190 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1016/j.postcomstud.2005.03.007. ISSN 0967067x. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0967067X05000231>.

KUZIO, Taras. UKRAINE: Yanukovich return settles political crisis. In: TARAS KUZIO [online]. 2006 [cit. 2016-02-06]. Dostupné z: http://www.taraskuzio.net/media18_files/39.pdf.

MCFAUL, Michael. Transitions from postcommunism. *Journal of Democracy* [online]. 2005, 16(3): 5-19 [cit. 2016-05-03]. ISSN 1086-3214. Dostupné z: <http://fsi-media.stanford.edu/evnts/4227/McFaul-16-3.pdf>.

MELICHAR, Hynek. Demokracie. In: PAVLADOČEKALOVÁ, Pavla, Kamil KAMILŠVEC a Jaroslav DANĚŠ. *Úvod do politologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 95-118. ISBN 978-80-247-2940-4.

PROTSYK, Oleh. Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. *Problems of Post-Communism* [online]. 2005, 52(5), 23-31 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=18471503&scope=site>.

PROTSYK, Oleh. Troubled Semi-Presidentialism: Stability of the Constitutional System and Cabinet in Ukraine. *EUROPE-ASIA STUDIES* [online]. Carfax Publishing, 2003, 55(7), 1077-1095 [cit. 2016-01-30]. Dostupné z: <http://www.policy.hu/protsyk/Publications/Eur-Asiaprint.pdf>.

STEPAN, Alfred a Cindy SKACH. Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarism versus Presidentialism. *World Politics* [online]. 1993, 46(01), 1-22 [cit. 2016-01-30]. DOI: 10.2307/2950664. ISSN 0043-8871. Dostupné z: http://www.brooklyn.cuny.edu/web/aca_socialsciences_polisci/150422_IA_Comps_StepanSkach_Parliamentary-V-Presidential.pdf.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014, 303 s. ISBN 978-80-262-0742-9.

TROCHEV, Alexei. A Constitution of Convenience in Ukraine. *JURIST - FORUM* [online]. 2011 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.jurist.org/forum/2011/01/jurist-guest-columnist-alexi-trochev.php>.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

Bibliografický záznam.....	4
Prohlášení	6
Poděkování	7
Obsah	12
Úvod	13
Politický vývoj na Ukrajině do roku 2004	16
Změny vybraných částí Ústavy Ukrajiny	21
Hlava III – Volby. Referendum	21
Hlava IV - Nejvyšší rada Ukrajiny	21
Hlava V – Prezident Ukrajiny	23
Hlava VI – Kabinet ministrů Ukrajiny, další orgány výkonné moci.....	26
Prezidentský a parlamentní systém	27
Prezidentský systém	27
Parlamentní systém.....	28
Vliv ústavních změn na vztah výkonné a zákonodárné moci.....	29
Stav po reformě (2006).....	32
Demokratizace a (liberální) demokracie?.....	39
Ukrajina a demokracie.....	40
Závěr.....	47
Summary.....	49
Použitá literatura.....	50
Primární zdroje	50
Sekundární zdroje	52
Seznam příloh.....	55
Přílohy	56

Úvod

Období let 1994 až 2004, kdy prezidentský úřad na Ukrajině zastával Leonid Kučma, se vyznačovalo legislativními i politickými změnami, důležitými pro další vývoj země. Na konci roku 2004 došlo k novelizaci ukrajinské ústavy, kterou prosadil tehdejší prezident v závěru svého druhého funkčního období. Schválené změny zásadně ovlivnily politický systém Ukrajiny, přesto jsou v literatuře často zmiňovány pouze obecně. Tato případová studie se zabývá reformou ukrajinské ústavy z roku 2004. Jejím cílem je přiblížit parlamentem odhlasované změny a jejich dopady na mocenské uspořádání na Ukrajině i na další vývoj země k demokracii.

Práce se snaží odpovědět na následující otázky: Jak byla přerozdělena politická moc? Ovlivnila ústavní reforma proces demokratické tranzice Ukrajiny? Dokáže jí zajistit podmínky vhodné ke stabilizaci a jejímu rozvoji? Došlo k posunu směrem k parlamentní demokracii i v reálném fungování země, nebo reforma skončila schválením ústavních změn?

Zda měla nová ústava vliv na demokratický vývoj země, budu demonstrovat na průběhu parlamentních voleb v roce 2002 a v roce 2006. Druhým ukazatelem je Index vnímání korupce, který na roční bázi zveřejňuje nezisková organizace Transparency International. Budou vyhodnoceny údaje od roku 1999 do roku 2010, z nichž by mělo být zřejmé, zda se míra korupce snížila poté, co novelizovaná ústava vstoupila v účinnost.

Práce zkoumá dopady novelizace Ústavy na moc zákonodárnou, výkonnou a politické zájmy, které byly katalyzátorem těchto změn. Aby bylo možné tyto dokumenty objektivně zhodnotit, budu jejich obsah i provedení vztahovat k ideálnímu typu demokracie - liberální demokracii, jejíž abstraktní model je definován nejběžnějšími rysy tohoto systému a která je ideálním cílem při přechodu z nedemokratického režimu.

V akademické literatuře jsou prezentovány dva protichůdné názory na výsledek ústavní reformy. Jedna skupina politologů na tento případ nahlíží z institucionálního hlediska a ignoruje konkrétní osoby, působící ve vybraných funkcích, a ve své teorii následně dochází k pozitivnímu hodnocení posílení pravomocí parlamentu na úkor prezidenta. Toto vnímá jako další krok v transformaci země. Sem patří např. článek O. Protsyka „Constitutional Politics

and Presidential Power in Kuchma's Ukraine". Druhá skupina, kterou reprezentuje např. Taras Kuzio, v některých ze svých prací naznačuje, že šlo o výraz snahy bývalého prezidenta zajistit si dostatečný politický vliv i po svém odchodu z úřadu a svému nástupci i rivalovi v prezidentské kampani připravit post, jež je hlavně reprezentativní s minimem pravomocí.

Práce je tematicky rozdělena do dvou hlavních částí. V první části se věnuje politickému vývoji na Ukrajině do roku 2004, změnám vybraných částí ústavy a jejich dopadu na politický systém země. Ve druhé, kratší části rozebírám, zda a jak ovlivnila ústavní reforma směřování k demokracii.

Každá z kapitol této práce představuje jedno dílčí téma. V první kapitole se zaměřím na politický vývoj na Ukrajině, zformování opozice, přijetí ústavy a období, kdy byla připravována její novelizace. Budu sledovat posun prezidentských pravomocí a Kučmovy snahy zajistit si vhodného nástupce. v období do prezidentských voleb v roce 2004. Dále budu zkoumat proces schvalování novelizované ústavy, zda ústavní změny byly přijaty v souladu s ústavním právem a zvyklostmi tak, aby jej nebylo možné v budoucnu jakkoli zpochybnit.

Druhá kapitola se soustředí na schválené změny ústavy ve vybraných hlavách, které definují pravomoci prezidenta Ukrajiny, parlamentu a vlády. Vymezují vyhlášení a postup při volbách či referendech. Vysvětlují změny, které vstoupily po uvedení novelizované ústavy v platnost..

Ve třetí kapitole se budu věnovat politickému systému obecně. Budu hledat jeho charakteristické rysy, a snažit se ho definovat tak, aby v následující kapitole bylo možné určit politický systém Ukrajiny.

Ve čtvrté kapitole zhodnotím vliv ústavní reformy na vztah mezi zákonodárnou a výkonnou mocí, chod parlamentu, zda došlo ke změně politického systému a přesunu pravomocí či změny volebního systému a jejich důsledky.

Pátá kapitola se zabývá vývojem Ukrajiny k demokracii. Tato část vychází z definice liberální demokracie a jejích hlavních znaků, o jejichž identifikaci budu usilovat. Dále se v ní budu snažit najít odpověď na to, zda se Ukrajina přiblížila k základním principům liberální demokracie. Zhodnocení demokratického vývoje země se opírá o průběh parlamentních voleb v letech 2002 a 2006 a také o dlouhodobé sledování míry korupce v zemi.

Závěr obsahuje zhodnocení, zda měla ústava nějaký vliv na vývoj Ukrajiny a přiblížení se demokracii nebo jestli je demokratický vývoj nezávislý na změně ústavy, politického systému a rozdělení politické moci.

Stěžejními dokumenty pro tuto práci jsou Ústava Ukrajiny přijatá na pátém zasedání Nejvyšší rady Ukrajiny 28. června 1996 a Ústava Ukrajiny s pozměňovacími návrhy a dodatky z 8. prosince 2004, č. 2222-IV. Odborná literatura, zabývající se souhrnně ukrajinskou politickou krizí, jejím původem a následky, je dílem Paula D'Anieriho. Jeho práce vychází z historických faktů a klasických teorií demokracií a politických systémů. Samostatné studie a akademické články pojednávající o demokratické tranzici Ukrajiny pocházejí z prostředí Spojených států amerických a západní Evropy. Tímto tématem se v souvislosti s Ukrajinou dlouhodobě zabývají zejména Taras Kuzio, Henry Hale, Michael McFaul, Oleh Protsyk.

Politický vývoj na Ukrajině do roku 2004

Ukrajina oficiálně získala nezávislost rozpadem Sovětského svazu v roce 1991. V této době byla stále platná zrevidovaná Ústava Ukrajinské sovětské socialistické republiky z roku 1978, která ještě neznala dělbu moci a rozdělení kompetencí v striktním smyslu slova. Ve snaze o její modernizaci byla často doplňována dalšími dodatky.

Významným krokem na cestě k demokratizaci ukrajinského politického systému bylo přijetí Ústavy Ukrajiny 28. června 1996. Dokument jasně vymezil oblasti, které do této doby nebyly dostatečně definovány v platné legislativě. Věnoval se státní správě, vzniku a fungování vlády či teritoriálnímu uspořádání země, včetně otázky Krymu.¹

Tato ústava měla zajistit rozdělení zákonodárné a výkonné moci, jejich rovnováhu a hlavně zabránit návratu autoritarismu. Tento dokument napomohl k ekonomické a politické stabilizaci země. Ústava zajišťovala prezidentovi silný exekutivní mandát a parlamentu legislativní moc.²

Ukrajina navenek splňovala základní principy demokracie, byly zachovány svobodné a zdánlivě spravedlivé volby, opoziční strany fungovaly otevřeně, parlament vykonával svou tradiční zákonodárnou funkci, přesto není možné označit tuto zemi za demokratickou. V prezidentské funkci se kumulovaly různé pravomoci a hlava státu tak získala neotřesitelný vliv na chod státu. Typ vlády na Ukrajině nebylo možné jednoznačně určit, proto byl označován různými termíny. Politologové o něm hovoří jako o delegativní demokracii, neliberální demokracii³, hybridním státu s kompetitivním autoritářským režimem⁴, volební demokracii či volebním autoritářstvím⁵.

¹ PROTSYK, Oleh. Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. *Problems of Post-Communism* [online]. 2005, **52**(5), 23-31 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=18471503&scope=sit> e. s. 24.

² KUZIO, Taras. Oligarchs, Tapes and Oranges: 'Kuchmagate' to the Orange Revolution. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 2007, **23**(1): 30-56 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1080/13523270701194839. ISSN 1352-3279. Dostupné také z:

https://www.researchgate.net/publication/249031801_Oligarchs_Tapes_and_Oranges_'Kuchmagate'_to_the_Orange_Revolution. s. 50.

³ D'ANIERI, Paul. Leonid Kuchma and the Personalization of the Ukrainian Presidency. *Problems of Post-Communism* [online]. 2003, **50**(5), 58-65 [cit. 2016-05-

Prezident disponoval částečně také zákonodárnou mocí, jeho mandát byl ve srovnání s parlamentem nebo vládou velmi silný. Součástí jeho pravomocí bylo právo veta, mohl též vydávat prezidentské výnosy i předkládat vlastní návrhy zákonů. Všechna tato práva Leonid Kučma hojně využíval k přizpůsobení legislativy vlastním zájmům. Dokument však nepočítal se situacemi, kdy se parlament a prezident nedokázali shodnout. V obdobích, kdy parlament ovládala opozice, tak docházelo k patovým situacím.⁶

Leonid Kučma po vyhraných prezidentských volbách v roce 1999 usiloval o další posílení pravomocí ve svém úřadě, jak deklaroval již během předvolební kampaně. Podařilo se mu také získat přízeň většiny poslanců.⁷ O rok později uspořádal celostátní referendum, ve kterém navrhoval čtyři ústavní změny. Za prvé umožnit prezidentovi rozpuštění parlamentu, pokud v něm do jednoho měsíce nebude vytvořena většina, nebo pokud parlament neschválí během tří měsíců státní rozpočet. Za druhé omezení poslanecké imunity. Za třetí snížení počtu poslanců a za čtvrté vytvoření horní komory parlamentu – senátu.

Toto referendum bylo ostře kritizováno Radou Evropy. Jeho ústavnost zpochybňovali ukrajinští politici i Evropská komise pro právní demokracii. Na základě tohoto referenda nebyly provedeny žádné ústavní změny. Pro období, kdy Kučma zastával prezidentský úřad, je charakteristický rozpor mezi ním a

03]. ISSN 10758216. Dostupné z:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=11472068&scope=sit>
e. s. 59.

⁴ KUZIO, Taras. Regime type and politics in Ukraine under Kuchma. *Communist and Post-Communist Studies* [online]. 2005, **38**(2), 167-190 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1016/j.postcomstud.2005.03.007. ISSN 0967067x. Dostupné z: . s. 168.

⁵ KUZIO, Taras. Regime type and politics in Ukraine under Kuchma. *Communist and Post-Communist Studies* [online]. 2005, **38**(2), 167-190 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1016/j.postcomstud.2005.03.007. ISSN 0967067x. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0967067X05000231>. s. 172.

⁶ PROTSYK, Oleh. Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. *Problems of Post-Communism* [online]. 2005, **52**(5), 23-31 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=18471503&scope=sit>
e. s. 24.

⁷ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 89.

parlamentem, nadužívání práva veta a časté obracení se na Ústavní soud, kterými cíleně blokoval přijetí vybraných zákonů.⁸

Před parlamentními volbami, které proběhly v dubnu 2002, se začala proti Kučmovi formovat opozice. Malé pravicové strany se spojily do bloku Naše Ukrajina. Toto sílící uskupení vedené Viktorem Juščenkem vyhodnotil Kučma jako nebezpečné. Obával se ztráty vlivu na legislativu a možných vyšetřování zločinů, do nichž byl zapleten, v případě, že by se opozici podařilo ve volbách získat parlamentní většinu.⁹ Nejvíce hlasů získal opoziční pravicový blok Naše Ukrajina, ale jeho lídr, Viktor Juščenko, nedokázal sestavit pevnou parlamentní většinu. To napomohlo prezidentovi k posílení vlastní pozice v Nejvyšší radě Ukrajiny, jak před volbami plánoval. Premiérem byl na konci roku 2002 jmenován člen Strany regionů, Viktor Janukovič, který do té doby působil ve funkci gubernátora Doněcka.¹⁰ Jednalo se o strategický tah, který mu měl zajistit dobrou výchozí pozici v nadcházejících prezidentských volbách.¹¹

Ukrajina zůstala prezidentskou republikou do roku 2006, kdy nabyla účinnosti novelizovaná Ústava Ukrajiny. Události, které vedly k její změně, se odehrály na konci roku 2004. Odstupující prezident Leonid Kučma zmanipuloval výsledky prezidentských voleb. Způsobil hlubokou politickou krizi. Odmítal předat silný prezidentský mandát skutečnému vítězi voleb - opozičnímu kandidátovi. Rozhodl se proto prostřednictvím dodatků upravit znění stávající ústavy.¹² Opoziční kandidát Viktor Juščenko trval na opakování druhého kola

⁸ PROTSYK, Oleh. Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. *Problems of Post-Communism* [online]. 2005, **52**(5), 23-31 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=18471503&scope=sit> e. s. 25.

⁹ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 94.

¹⁰ KUBÁT, Michal. Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 432 s. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-86432-92-0. s. 408.

¹¹ KUZIO, Taras. From Kuchma to Yushchenko: Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution. *Problems of Post-Communism* [online]. M.E. Sharpe, Inc, 2005, **52**(2), 29-44 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1080/10758216.2005.11052197. Dostupné z: http://www.taraskuzio.net/Comparative%20Politics_files/electionorangerevolution.pdf. s. 33.

¹² KUZIO, Taras. Oligarchs, Tapes and Oranges: 'Kuchmagate' to the Orange Revolution. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 2007, **23**(1): 30-56

prezidentských voleb. Oba politici se spolu dohodli na tom, že druhé kolo voleb se bude opakovat v případě, že opozice schválí dodatky k ústavě, předložené Kučmou. Novým zněním měla být omezena moc prezidentského úřadu a posílen parlament i pravomoci předsedy vlády. Z prezidentského systému se měl stát systém poloprezidentský. Juščenko přes rychlé omezení prezidentských pravomocí mohl ovlivnit další vývoj demokratizace země. Nové rozdělení moci mezi exekutivu, legislativu, justici a omezení prezidentského mandátu se přibližovalo evropským politickým systémům.¹³

Za Kučmovým jednáním se skrývaly zejména snahy o zajištění vlastního bezpečí po odchodu z vysoké politické funkce a podpora Viktora Janukoviče, kandidáta blízkého odstupujícímu prezidentovi, který měl pokračovat v politice nastolené Kučmou. Janukovič však v těchto volbách neuspěl. Je třeba také upozornit na to, že změna politického uspořádání, kterou novela ústavy přinesla, přiblížila Ukrajinu k evropskému standardu parlamentní demokracie i přesto, že to nebylo jedním z cílů. Motivace ke změnám vycházela z obav odstupujícího prezidenta z nástupu opozice, ztráty vlivu či odhalení protiprávního jednání a činů.¹⁴

Tlak Leonida Kučmy na rychlé schválení změn nedovolil, aby se k návrhu ústavy vyjádřil Ústavní soud. Ten byl zcela zbaven jakéhokoli rozhodování v této věci. Lídr stejnojmenného opozičního bloku Julija Tymošenkova opakovaně označovala novou ústavu za protiústavní, protože nebyl dodržen řádný schvalovací postup.¹⁵ Porušení správného schvalovacího procesu

[cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1080/13523270701194839. ISSN 1352-3279. Dostupné také z:

https://www.researchgate.net/publication/249031801_Oligarchs_Tapes_and_Oranges_'Kuchmagate'_to_the_Orange_Revolution. s. 50.

¹³ MCFAUL, Michael. Transitions form postcommunism. *Journal of Democracy* [online]. 2005, **16**(3): 5-19 [cit. 2016-05-03]. ISSN 1086-3214. Dostupné z: <http://fsi-media.stanford.edu/evnts/4227/McFaul-16-3.pdf>. s. 18.

¹⁴ PROTSYK, Oleh. Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. *Problems of Post-Communism* [online]. 2005, **52**(5), 23-31 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=18471503&scope=sit> e. s. 26.

¹⁵ TROCHEV, Alexei. A Constitution of Convenience in Ukraine. *JURIST - FORUM* [online]. 2011 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.jurist.org/forum/2011/01/jurist-guest-columnist-alexei-trochev.php>.

potvrdila Benátská komise Rady Evropy na svém zasedání v roce 2005.¹⁶ Benátská komise upozorňovala na nedostatky předchozí ústavy, nevhodné nastavení brzd a protivah či riziko autoritářského prezidentského systému a podporovala Ukrajinu při přípravách ústavní reformy. Znění reformy komise přijala kladně, přesto ho označila za nekonzistentní a málo promyšlené. Zároveň poukazovala na to, že nová pravidla povedou k vzrůstajícímu napětí mezi vládním kabinetem a prezidentem.¹⁷

Během období od roku 1994 do roku 2005, kdy prezidentský úřad na Ukrajině zastával Leonid Kučma, se začaly vytrácet demokratické znaky jako svobodné volby, politická soutěž, působení opozice bez jejího omezování a občanské svobody. Síílil důraz na omezení svobody slova a cenzuru médií.¹⁸ Součástí ukrajinské politiky se stala snaha o hromadění moci v rukou prezidenta a v jejím důsledku oslabení konkurenčních politických uskupení, klientelismus a korupce.¹⁹ Posílení pravomocí prezidenta částečně stabilizovalo politický systém, zároveň však vedlo k porušování či obcházení ústavy.²⁰

¹⁶ *EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION) OPINION ON THE CONSTITUTIONAL SITUATION IN UKRAINE: Adopted by the Venice Commission at its 85 th Plenary Session, Venice (17-18 December 2010)* [online]. Strasbourg, 2010, (599/2010), 1-12 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282010%29044-e>. s. 4.

¹⁷ *EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION) OPINION ON THE CONSTITUTIONAL SITUATION IN UKRAINE: Adopted by the Venice Commission at its 85 th Plenary Session, Venice (17-18 December 2010)* [online]. Strasbourg, 2010, (599/2010), 1-12 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282010%29044-e>. s. 11.

¹⁸ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s.5.

¹⁹ HALE, Henry E. Formal Constitutions in Informal Politics: Institutions and Democratization in Post-Soviet Eurasia. *World Politics* [online]. 2011, **63**(4), 581-617 [cit. 2016-05-02]. DOI: 10.1017/S0043887111000189. ISSN 00438871. Dostupné z: <https://www.ebscohost.com>. s. 582.

²⁰ KUBÁT, Michal. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 432 s. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-86432-92-0. s. 407.

Změny vybraných částí Ústavy Ukrajiny

Odcházející prezident Leonid Kučma nevyužil ve svůj prospěch nepřesnosti v zákonech k tomu, aby v roce 2004 mohl potřetí kandidovat na post prezidenta Ukrajiny. Místo toho podporoval ve volbách Viktora Janukoviče, předsedu Strany regionů a premiéra. Při opakování druhého kola prezidentských voleb bylo zřejmé, že navzdory snahám prezidenta ovlivnit výsledky ve prospěch svého kandidáta vyhraje jeho oponent, vůdce hnutí Naše Ukrajina, Viktor Juščenko. Kučma byl nucen připravit se na tuto situaci a rozhodl se ji řešit legislativními změnami. Připravil návrh nové Ústavy Ukrajiny, která byla parlamentem schválena 8. prosince 2004. Novelizovaná ústava s označením 2222-IV měla přerozdělit politickou moc mezi prezidentem, vládou a parlamentem tak, aby byl prezidentský úřad oslaben.

Jak se změnil vztahy mezi prezidentem, vládou a parlamentem? A jak bylo ovlivněno fungování celého státního systému?

Hlava III – Volby. Referendum

Ve třetí kapitole ústavy, která definuje a vysvětluje podmínky a průběh voleb či referendum nedošlo k úpravám znění jednotlivých článků. Tato kapitola má stejné znění v dokumentu z roku 1996 i v jeho aktualizované verzi z roku 2004. Přes to bych zde ráda zdůraznila několik bodů, jež jsou garantovány ústavou, ale dle zpráv nezávislých pozorovatelů a OSCE se je nedařilo během sledovaného období plnit.

Jde zejména o článek 71. Ten hovoří o tom, že volby do státních či samosprávných orgánů jsou svobodné, všeobecné, rovné a probíhají formou tajného hlasování. Kandidáti jsou voleni přímou volbou. Voličům je zde garantováno svobodné vyjádření jejich vůle.²¹

Hlava IV - Nejvyšší rada Ukrajiny

Přijetím nového znění ústavy nejvíce získal ukrajinský parlament, který nově disponoval právem jmenovat a odvolávat ředitele vládních agentur či vyššími pravomocemi při jednáních vlády, mezi něž byla také zahrnuta pravomoc

²¹ *Constitution of Ukraine: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996.* Official translation. Kyiv: Ukrainian Legal Foundation, 1996, 133 p. s. 44.

odvolání vlády.²² Kontrolní role parlamentu vůči vládě zůstala zachována.²³ Funkční období parlamentu bylo prodlouženo o jeden rok na dobu pěti let,²⁴ v souvislosti s tím byl posunut i termín pravidelných voleb na poslední neděli posledního měsíce v pátém roce funkčního období parlamentu.²⁵ Došlo k upřesnění a rozšíření funkcí, jež nejsou slučitelné s poslancekým mandátem. Zjednodušeně lze říci, že byly zakázány aktivity, ze kterých by mohl poslancům plynout finanční zisk či různé výhody, jedná se např. o členství v radách či představenstvu komerčních společností nebo vlastní podnikatelskou činnost.²⁶ Poslanecký mandát může být z těchto důvodů předčasně ukončen. Autoři se snažili také omezit přestupy poslanců mezi politickými stranami či frakcemi. Poslanec mohl vykonávat svůj mandát pouze jako reprezentant strany nebo frakce, za kterou byl do Nejvyšší rady zvolen. Pokud se rozhodl stranu změnit

²² PROTSYK, Oleh. Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. *Problems of Post-Communism* [online]. 2005, 52(5), 23-31 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=18471503&scope=sit> e. s. 26.

²³ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 23.

²⁴ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 19.

²⁵ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 20.

²⁶ IV/78 *Constitution of Ukraine: Adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996, as amended by the Law No. 2222-IV On Amendments to the Constitution of Ukraine adopted on 8 December 2004* [online]. , 1-7 [cit. 2014-11-08]. Dostupné z: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7111>. s. 3.

nebo z ní vystoupit a stát se nezávislým poslancem, byl jeho mandát předčasně ukončen a jeho místo v parlamentu zaujal jiný člen původní strany.²⁷

Nově bylo také stanoveno, že koalice v Nejvyšší Radě Ukrajiny musí být vždy většinová a musí být sestavena v souladu s výsledky voleb. Její součástí by měla být strana, která získala nejvíce hlasů. Toto pravidlo posílilo postavení lídrů politických stran v parlamentu na úkor poslanců.²⁸ Parlament má na zformování vládní koalice jeden měsíc. V případě, že se během zmíněné lhůty zástupci politických stran nedohodnou a nedokáží vytvořit většinovou koalici, má prezident právo rozpustit parlament. Podmínka většinové koalice může ztížit vznik nové vlády.²⁹

Je zde třeba také zmínit článek č. 75, ve kterém nebyly provedeny žádné změny, ale který Leonid Kučma často obcházel. Tento článek říká, že jediným orgánem zákonodárné moci na Ukrajině je Parlament – Nejvyšší rada Ukrajiny.³⁰ Kučma vydával prezidentské výnosy, pro které nepotřeboval další schválení a tímto nástrojem dokázal vstupovat do legislativního procesu země.

Hlava V – Prezident Ukrajiny

Navzdory nezanedbatelným zásahům do prezidentských pravomocí nebyla hlava státu zcela zbavena vlivu na exekutivu, nadále měla možnost jmenovat či odvolávat předsedy oblastních a okresních administrací včetně měst Kyjeva a

²⁷ IV/81 *Constitution of Ukraine: Adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996, as amended by the Law No. 2222-IV On Amendments to the Constitution of Ukraine adopted on 8 December 2004* [online]. , 1-7 [cit. 2014-11-08]. Dostupné z:

<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7111>. s. 4.

²⁸ PROTSYK, Oleh. Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. *Problems of Post-Communism* [online]. 2005, 52(5), 23-31 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=18471503&scope=sit> e. s. 26.

²⁹ PROTSYK, Oleh. Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. *Problems of Post-Communism* [online]. 2005, 52(5), 23-31 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=18471503&scope=sit> e. s. 27.

³⁰ *Constitution of Ukraine: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996*. Official translation. Kyiv: Ukrainian Legal Foundation, 1996, 133 p. s. 46.

Sevastopolu³¹ a zachovala si právo navrhnout ministra zahraničních věcí a ministra obrany, jež následně mohla potvrdit Nejvyšší rada Ukrajiny.³² Prezident měl svou roli také v procesu jmenování předsedy vlády. Jeho úlohou bylo přijmout návrh parlamentní koalice a tento následně předložit ke schválení Nejvyšší radě.³³ Hlava státu mohla částečně ovlivňovat i složení vlády a její práci. Ministra obrany a ministra zahraničních věcí navrhoval parlamentu ke jmenování právě prezident.³⁴ Stejným způsobem probíhalo např. jmenování ředitele Bezpečnostní služby Ukrajiny (SBU). V případě, že měl prezident pochybnosti o ústavnosti přijímaného zákona, byl oprávněn proces pozastavit a nechat prozkoumat ústavním soudem. Vůči krymské vládě byla jeho pozice silnější, její zákony mohl přímo rušit.³⁵ Naopak vytvářením, rušením či reorganizací ministerstev byl pověřen kabinet ministrů.³⁶

³¹ *UKRAINE: Public Administration Country Profile* [online]. United Nations, 2004, , 1-19 [cit. 2016-02-06]. Dostupné z:

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan023227.pdf>. s. 7.

³² PROTSYK, Oleh. *Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. Problems of Post-Communism* [online]. 2005, 52(5), 23-31 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=18471503&scope=sit> e. s. 27.

³³ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z:

<https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 34.

³⁴ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z:

<https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 38.

³⁵ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z:

<https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 34.

³⁶ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by

Nově měl prezident také možnost podat parlamentu návrh na vyjádření nedůvěry vládě³⁷ a větší výčet podmínek, při jejichž nesplnění má právo předčasně rozpustit parlament. Jednalo se zejména o první a druhý bod, které udávají časovou lhůtu k vytvoření většinové koalice v Nejvyšší radě, jež má následně ve stanovené lhůtě připravit návrh na obsazení ministerských postů.³⁸ Lze říci, že tyto podmínky není v ukrajinském prostředí jednoduché splnit vzhledem k fragmentaci parlamentu a nestálosti koalic politických stran a hnutí.

Leonid Kučma v období, kdy vykonával prezidentský úřad, nezdídko odmítal podepsat zákony, které vetoval a které opětovně byly schváleny Nejvyšší radou. Tvůrci nového znění ústavy zřejmě považovali tento scénář i nadále za pravděpodobný, proto v takovém případě může zákon oficiálně vyhlásit předseda Nejvyšší rady Ukrajiny, zákon je vydán s jeho podpisem.³⁹

Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 39.

³⁷ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 26.

³⁸ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 28.

³⁹ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 31.

Hlava VI – Kabinet ministrů Ukrajiny, další orgány výkonné moci

Změny se nedotkly pouze pravomocí, ale také odpovědnosti jednotlivých orgánů a systému jejich kontroly. Byl nastaven horizontální systém kontrol, při kterém na svou činnost vzájemně dohlížely úřady na stejné úrovni. Kabinet ministrů se tak ocitl pod dvojitým dohledem, hlavy státu i parlamentu.⁴⁰ Na úkor prezidentského úřadu byly posíleny i pravomoci vládního kabinetu. Získal vyšší kontrolu nad ministerstvy a vládními úřady. Vláda nově disponovala právem vytvářet, reorganizovat či rušit vládní orgány, jmenovat či odvolávat ředitele vládních agentur, kteří nejsou členy vlády nebo na návrh vlády jmenovat ředitele centrálních orgánů výkonné moci, kteří nejsou členy kabinetu ministrů.⁴¹

⁴⁰ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 38.

⁴¹ PROTSYK, Oleh. Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. *Problems of Post-Communism* [online]. 2005, **52**(5), 23-31 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=18471503&scope=sit>e. s. 26.

Prezidentský a parlamentní systém

Politický systém Ukrajiny se zde budu snažit klasifikovat podle institucionální dělby moci mezi výkonnou a zákonodárnou složkou. Soudní moc je vyjmuta z tohoto členění, protože je považována za nezávislou a nemá vliv na exekutivu ani legislativu.

Prezidentský systém

V prezidentském systému je výkonnou složkou moci prezident, jenž není závislý na podpoře parlamentu, často bývá hlavou vlády, supluje tak zároveň roli premiéra, nebo určuje její složení a řídí či ovlivňuje její práci. Funkční období legislativy i exekutivy jsou pevně zakotvena v ústavě a výkonná moc nemůže ovlivnit délku funkčního období legislativy.⁴² Zákonodárná a výkonná moc jsou od sebe výrazněji odděleny ve srovnání s parlamentním systémem a vzájemně se kontrolují, zda nedošlo ke zneužití pravomocí. Pro prezidentský systém jsou typické přímé volby do úřadu prezidenta i do parlamentu.⁴³

Přímé volby do vysokých postů mají i svá negativa, mohou podporovat neshody a rozepře mezi parlamentem a hlavou státu právě proto, že obě strany disponují přímým mandátem od voličů. Přímá volba prezidenta nezaručuje výběr nejvhodnějšího kandidáta. Největším úskalím prezidentského systému se zdá být silný mandát a zároveň téměř absolutní nemožnost odvolat prezidenta z funkce. Dlouhodobé rozbroje mezi prezidentem a parlamentem mohou ohrozit fungování a stabilitu státu.

Mezi poznávací znaky zájemců o prezidentský post patří populismus, přílišná prezentace osobních kvalit, nerealistické sliby, absence programu, využívání politických a ekonomických krizí ve vlastní prospěch či stranická nezávislost.⁴⁴

⁴² HLOUŠEK, Vít, Lubomír KOPEČEK a Jakub ŠEDO. *Politické systémy*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011, 292 s. ISBN 978-80-87474-23-5. s. 81.

⁴³ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 35.

⁴⁴ HLOUŠEK, Vít, Lubomír KOPEČEK a Jakub ŠEDO. *Politické systémy*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011, 292 s. ISBN 978-80-87474-23-5. s. 92.

Parlamentní systém

Jedním z hlavních znaků parlamentního systému je odpovědnost výkonné moci, která se zodpovídá moci zákonodárné, mezi jejíž pravomoci patří i předčasné ukončení funkčního období vlády vyslovením nedůvěry. V některých zemích ústava za určitých podmínek umožňuje i předčasné ukončení funkčního období parlamentu jeho rozpuštěním a vyvolání předčasných voleb. V ideálním případě má pravomoc parlamentu vyslovit nedůvěru vládě a odvolat tak exekutivu převažovat nad opačným případem.⁴⁵

Z tohoto základního popisu parlamentního systému je zřejmé, že zákonodárná a výkonná moc spolu musejí úzce spolupracovat, což potvrzuje i posun legitimacy. Občané v parlamentních volbách rozhodují o složení legislativy, která následně vybere ze svých řad nové reprezentanty exekutivy. Přímou legitimitu má od voličů pouze parlament. Prezident je součástí exekutivy, ale nikoli součástí vlády, přesto je jeho role spíše formální a jeho pravomoci bývají omezené. Exekutiva je vedena předsedou vlády.⁴⁶

⁴⁵ HLOUŠEK, Vít, Lubomír KOPEČEK a Jakub ŠEDO. *Politické systémy*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011, 292 s. ISBN 978-80-87474-23-5. s. 81.

⁴⁶ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 35.

Vliv ústavních změn na vztah výkonné a zákonodárné moci

První postsovětskou ukrajinskou ústavu z roku 1996 prosadil Kučma v parlamentu pod hrozbou referenda, kdy se byli poslanci nuceni rozhodnout, zda přijmout pro-prezidentský dokument běžným způsobem nebo, v případě odmítnutí, riskovat, že projde všelidovým hlasováním jeho radikálnější verze. Pro svůj plán se mu podařilo využít podpory pravicových stran a opozice, jež chtěly protiváhu k parlamentu ovládanému komunistickou stranou. Ústavní zákon byl nakonec těsným počtem hlasů schválen, protože se poslanci obávali, že prezident dokáže v referendu prosadit své zájmy a v případě nutnosti ovlivnit i výsledky hlasování.⁴⁷ Tento krok nastolil prezidentský způsob vlády.

Zavedený politický systém byl označován různými názvy a ani politologové se jednohlasně neshodli na jeho definici, protože jeho rysy nebyly jednoznačné. Oleh Protsyk vycházel z faktu, že má parlament, i když v omezené míře, vliv na kabinet vlády, a proto ho ve své práci klasifikoval jako prezidentsko-parlamentní.⁴⁸ Paul D'Anieri vyhodnotil ukrajinský systém jako prezidentský, na základě toho, že vliv parlamentu na vládu byl minimální, zatímco prezident ji zcela ovládal.⁴⁹ Označení systému za prezidentský koresponduje také s konceptem Alfreda Stepana a Cindy Skach, dle kterého musí být splněno, že:

„1. Legislativní moc má pevný volební mandát, který je jejím vlastním zdrojem legitimacy.

2. Hlava exekutivní moci má pevný volební mandát, který je jejím vlastním zdrojem legitimacy.“⁵⁰ Obě pravidla byla pro Ukrajinu platná v období let 1996 až 2006, kdy byla v účinnosti první postsovětská ústava této země.

⁴⁷ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 132.

⁴⁸ PROTSYK, Oleh. Troubled Semi-Presidentialism: Stability of the Constitutional System and Cabinet in Ukraine. *EUROPE-ASIA STUDIES* [online]. Carfax Publishing, 2003, **55**(7), 1077-1095 [cit. 2016-01-30]. Dostupné z: <http://www.policy.hu/protsyk/Publications/Eur-Asiaprint.pdf>. s. 1078.

⁴⁹ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 135.

⁵⁰ STEPAN, Alfred a Cindy SKACH. Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarism versus Presidentialism. *World Politics* [online]. 1993, **46**(01), 1-22 [cit. 2016-01-30]. DOI: 10.2307/2950664. ISSN 0043-8871.

V čistě prezidentském systému ovládá jedna osoba dvě role – roli hlavy státu a roli šéfa vládního kabinetu. Důležitější, než jak jsou rozděleny role či pozice, je, jak jsou rozděleny pravomoci mezi prezidenta a parlament, exekutivu a legislativu. V období platnosti ústavy z roku 1996 bylo nejvíce pravomocí přiděleno prezidentovi. Pozice předsedy vlády byla slabá, prezident ho jmenoval a mohl ho i kdykoli odvolat, stejně jako ostatní členy vládního kabinetu. Parlament měl při jmenování vlády pouze formální roli, kdy schvaloval některé z vybraných ministrů a předsedu vlády. Výběr kandidátů ani jejich jmenování nemohl nijak ovlivnit. Nebyl však zbaven veškerého vlivu na výkonnou moc. Zůstala mu možnost, jak projevit nesouhlas s vládními kroky, a to hlasováním o nedůvěře předsedovi vlády. Tyto znaky opět podporují klasifikaci ukrajinského politického systému v období let 1996 až 2006 a lze ho označit za prezidentský.⁵¹

Pro tento systém je vhodné, aby byl prezident volen na stanovené funkční období v celostátních volbách, ve kterých mohou hlasovat všichni občané, jež mají právo volit. Prezident se tímto mechanismem stává nezávislým na parlamentu. Podařilo-li se mu získat důvěru většiny občanů, důvěru či souhlas parlamentu nepotřebuje, proto parlament nedisponuje ani právem prezidenta odvolat, s výjimkou několika závažných případů. Byl zvolen přímou volbou, stal se zástupcem všech občanů a měl by dohlížet na parlament, aby jeho jednání bylo v souladu s vůlí obyvatel Ukrajiny. Tato role skýtá, kromě množství pravomocí, také velký prostor k sebezprezentaci v médiích a populismu.⁵²

Parlament byl stejně jako prezident volen přímou volbou, ale v důsledku vybraného systému nebyl schopen získat stejný vliv a širokou podporu veřejnosti. Používání smíšeného volebního systému pro volby do Nejvyšší rady doprovázely nežádoucí negativní jevy. Do parlamentu prošlo velké množství politických stran a uskupení, což mělo za následek roztříštěnost této instituce.

Dostupné z:

http://www.brooklyn.cuny.edu/web/aca_socialsciences_polisci/150422_IA_Comps_Stepan_SkachParliamentary-V-Presidential.pdf. s.4.

⁵¹ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 136.

⁵² PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 136.

Poslanecká sněmovna působila nejednotně i navenek, a proto nebyla schopna konkurovat prezidentovi.

Krátkodobě mohl být prezidentský systém pro Ukrajinu přínosem. Leonid Kučma byl schopen vytvořit stabilní prostředí, které by sloužilo pro další rozvoj země. Prezidentský systém měl i své stinné stránky. Silný prezidentský post, jehož pravomoci výrazně převyšují moc parlamentu, mohla hlava státu využít k dalšímu posílení svého postavení na úkor parlamentu, omezit jeho vliv, vymanit se z jeho kontroly a nastolit nedemokratickou vládu jednoho člověka – prezidenta. Jeho post postupem času zesílil natolik, že si mohl dovolit ignorovat parlamentní opozici či dokonce podněcovat své přívržence k demonstracím proti ní.

Kučma jako prostředek k ovládnutí parlamentu nezvolil demonstrace, nýbrž referendum. V roce 1996 mu k prosazení vlastních zájmů v parlamentu, stačilo hrozit referendem, aby dosáhl svých cílů – schválení ústavy. On i poslanecká sněmovna věděli, že referendum dokáže vyhrát. To se mu podařilo v roce 2000. Tímto postupem si prezident vytváří systém, který je vhodný jen pro něho samotného a kde jsou nejdůležitější politickou událostí prezidentské volby.

V prezidentském systému je volba hlavy státu bojem o nejsilnější a nejvlivnější politický post. V předvolebním období se stupňuje napětí mezi kandidáty více než při jiných volbách a dochází také častěji k manipulaci výsledků voleb.⁵³ Tento jev se jednoznačně ukázal při prezidentských volbách v roce 2004, kde proti sobě stály dvě skupiny, podporující nejsilnější kandidáty. Juščenko se prezentoval jako politik s hlubokými morálními hodnotami a nebyl nikdy zatčen. Byl symbolem změn, evropských hodnot, pokračováním v procesu tranzice země a snahy vymanit Ukrajinu z vlivu Ruska. Janukovič reprezentoval starý systém, návrat k Rusku a Společenství nezávislých států. Byl spojován s doněckým klanem a jeho pověst poznamenaly dříve spáchané trestné činy. Měl podporu prezidenta Kučmy, který v těchto volbách viděl možnost, jak upevnit jím zavedená autokratická pravidla a tím ochránit své osobní zájmy i zájmy klanů, jež ho podporovaly. Byl to boj o téměř neomezený mandát a žádná ze stran nechtěla připustit jeho ztrátu. Obě strany byly

⁵³ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 139.

přesvědčeny, že tomu, kdo prohraje volby, hrozí nebezpečí. Obávaly se především nedobrovolného odchodu z politiky či budoucnosti neúspěšných prezidentských kandidátů, již mohli být zatčeni nebo přinuceni k útěku do exilu.⁵⁴

Původ problémů na Ukrajině je třeba hledat v nevyváženém institucionálním uspořádání. Nerovnoměrné rozdělení pravomocí mezi slabým parlamentem a silným prezidentem způsobilo nestabilitu země a ovlivnilo chod Nejvyšší rady Ukrajiny. Do poslanecké sněmovny se dostával vyšší počet stran, ale žádná neměla většinu. Bylo velmi složité vytvořit funkční vládní koalici.⁵⁵ Kučma i Janukovič si byli vědomi nebezpečí v případě, že by silný prezidentský mandát získal někdo jiný, proto opakovaně upozorňovali na nutnost změn prostřednictvím ústavní reformy, jež by prezidentské pravomoci oslabil.⁵⁶ Od devadesátých let byl běžným jevem parlament, ve kterém nebyla ustavena většina. Parlamentní většina měla malé pravomoci. Mezi její výsady patřily možnost jmenovat předsedu parlamentu a rozhodování o přidělování postů v různých výborech či komisích.⁵⁷

Stav po reformě (2006)

Na základě zjištěných faktů o politickém systému na Ukrajině, je možné tvrdit, že prezidentský systém není vhodný pro země v procesu demokratické tranzice. Kuzio se ve své práci domnívá, že navzdory Kučmovým prohlášením o

⁵⁴ KUZIO, Taras. From Kuchma to Yushchenko: Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution. *Problems of Post-Communism* [online]. M.E. Sharpe, Inc, 2005, **52**(2), 29-44 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1080/10758216.2005.11052197. Dostupné z: http://www.taraskuzio.net/Comparative%20Politics_files/electionorangerevolution.pdf. s. 30.

⁵⁵ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 140.

⁵⁶ KUZIO, Taras. From Kuchma to Yushchenko: Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution. *Problems of Post-Communism* [online]. M.E. Sharpe, Inc, 2005, **52**(2), 29-44 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1080/10758216.2005.11052197. Dostupné z: . s. http://www.taraskuzio.net/Comparative%20Politics_files/electionorangerevolution.pdf. s. 31.

⁵⁷ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 141

posunu k liberální demokracii a tržnímu hospodářství se během jeho prezidentství tento proces velmi zpomalil, Ukrajina přestala sledovat vytyčené cíle a nedocházelo k dalšímu vývoji směrem k demokracii.⁵⁸

Zda je vhodně zvoleným prostředkem k nápravě nefunkční země, parlamentní systém mohou ukázat dopady ústavní reformy, přijaté na konci roku 2004. Jejím cílem bylo vytvořit kompromis mezi prezidentským a parlamentním systémem a nastolit rovnováhu mezi prezidentem, předsedou vlády a parlamentem.

Termín účinnosti přijatých dodatků byl stanoven na 1. leden 2006, tedy krátce před parlamentními volbami. Náhlá změna politického systému a naproti tomu zažitá politická tradice způsobovaly komplikace v jeho chodu. Funkční nedostatky vedly ke stavu nestability, rozpuštění parlamentu a předčasným volbám. Podařilo se Ukrajině i přes tento vratký systém projít demokratickou tranzicí a nastolit systém podobný tomu západoevropskému?⁵⁹

Prostřednictvím nového znění ústavy došlo k přeskupení moci. Vybrané prezidentské pravomoci byly postoupeny předsedovi vlády a parlamentu. Premiér získal pravomoc jmenovat většinu ministrů, jedinou výjimkou mezi vládními představiteli zůstali ministři obrany a zahraničí, které i nadále jmenoval prezident.⁶⁰ Ten mohl jmenovat i šéfy dalších vlivných úřadů, např. Bezpečnostní služby, Rady národní bezpečnosti a obrany Ukrajiny, Národní banky nebo generálního prokurátora.⁶¹

⁵⁸ KUZIO, Taras. Regime type and politics in Ukraine under Kuchma. *Communist and Post-Communist Studies* [online]. 2005, **38**(2), 167-190 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1016/j.postcomstud.2005.03.007. ISSN 0967067x. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0967067X05000231>. s. 168.

⁵⁹ BESTERS-DILGER, Juliane. *Ukraine on its way to Europe: interim results of the orange revolution*. Oxford: Peter Lang, 2009, 331 p. ISBN 3631588895. s. 27.

⁶⁰ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 24.

⁶¹ CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z:

Parlament získal možnost odvolávat jednotlivé ministry. V případě nespokojenosti s činností jednotlivců, již nebylo nutné vyvolávat hlasování o nedůvěře vládě. Toto opatření motivuje ministry, aby svou funkci vykonávali nejen v souladu s požadavky prezidenta země, ale také v souladu s požadavky parlamentu. Reforma znamenala pro kabinet ministrů ještě jednu podstatnou změnu. Jeho funkční období bylo změněno tak, aby bylo v souladu s funkčním obdobím parlamentu. Po úpravách týkajících se jmenování ministrů by nedávalo smysl ponechat funkční období vlády sjednocené s prezidentskými volbami. Kabinetu to dává důvod spolupracovat s parlamentem více než dříve.⁶²

Role předsedy vlády po reformě posílila, zatímco role prezidenta byla oslabena. Většinu ministrů si vybíral sám premiér. Za určitých okolností mohl šéf kabinetu dosáhnout ještě většího vlivu, a to v případě, že jeho strana byla úspěšná ve volbách a podařilo se jí obsadit většinu parlamentních křesel. Nejvyšší rada totiž získala vliv na exekutivu prostřednictvím možnosti odvolávat jednotlivé ministry. Tato situace nastala po parlamentních volbách v roce 2006, kdy po několik měsíců trvající politické krizi, Strana Regionů ovládala poslaneckou sněmovnu a její předseda, Viktor Janukovič, se stal také předsedou vlády.⁶³ Prostředky, jež mohl prezident použít k boji se svými politickými soupeři, byly pod vlivem nové ústavy omezeny.

Vlivem změn v legislativě a exekutivě k sobě měly vláda a parlament blíže, což podporovalo ochotnější přístup ke spolupráci mezi nimi a snížení počtu vzájemných konfliktů. Jednalo se o významný posun k parlamentnímu systému. Nová pravidla také vytvářela vhodnější prostředí pro vznik parlamentní většinové koalice. Politické strany jsou více motivovány stát se koaličním členem, protože většinu ministrů jmenuje předseda vlády. Běžnou součástí koaličních vyjednávání a dohod se tak staly i nabídky vybraných ministerských postů koaličním stranám. Jedná se o standardní postup při sestavování koalice

<https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>. s. 24.

⁶² PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 145.

⁶³ OSCE/ODIHR. *UKRAINE PARLIAMENTARY ELECTIONS 26 March 2006: OSCE/O DIHR Election Observation Mission Report* [online]. Warsaw, 2006, , 1-33 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/19595?download=true>. s. 30.

ve většině běžných parlamentních demokracií. Takto byla nastavena nová pravidla v roce 2004.

Nový model politického systému nebyl parlamentní systém v pravém smyslu slova a to proto, že nebyl nastaven funkční systém brzd a protivah mezi jednotlivými částmi. Jednalo se spíše o přenášení pravomocí a vlivu. Docházelo k viditelným bojům mezi hlavou státu a parlamentem o vliv na vládu. Z popisu tohoto modelu není jednoznačné, jak bude nový systém fungovat. To mohou ovlivnit jednotlivci působící ve vybraných funkcích a jejich ochota ke vzájemné spolupráci. Aby fungovala úzká spolupráce mezi prezidentem, parlamentem a vládou, musí být nejprve splněn předpoklad, že jsou parlament i prezidentský úřad řízeny stejnými silami a zůstávají jednotné. Samozřejmě může nastat i opačná situace, kdy jsou parlament a prezident vůči sobě navzájem v opozici. Tento stav může pro chod země přinášet jistá rizika.⁶⁴ Neshody mezi oběma tělesy mohou vést až k omezení běžného chodu státu. Stačí, aby měl parlament, který ovládá většinu ministrů, jiné politické cíle než prezident, pod jehož vlivem je ministrů méně, ale vedou nejdůležitější úřady. V případě, že dva nejvyšší posty v zemi budou vykonávat političtí rivalové, nebudou nově nastaveným systémem motivováni ke spolupráci. Pravděpodobně budou každý hájit svou pozici, budou vůči sobě v opozici a je možné, že konflikt mezi nimi bude nadále narůstat, až dojde k ochromení legislativy a exekutivy.

Reforma měla také vyřešit dosavadní malou efektivitu parlamentu a eliminovat možnost kumulace moci v rukou jedné osoby. Tyto jevy mohou být omezeny, pokud existuje funkční systém kontroly – horizontální i vertikální. V opačném případě je pravděpodobné, že bude docházet pouze k jejímu přesunu mezi jednotlivými skupinami. K tomu je třeba funkční parlament a funkční systém politických stran, které jsou těžko udržitelné v zemi, kde je silně fragmentovaná společnost. Rozdělení společnosti má vliv na výsledky voleb. Způsobuje, že jsou do parlamentu zvoleny strany, které nejsou ochotny mezi sebou spolupracovat nebo vytvořit většinovou koalici, jež by plnila svou zákonodárnou funkci a dohlížela na výkon prezidentského mandátu. Pokud

⁶⁴ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s146.

selhává zákonodárný systém a systém politických stran, prosazování principů liberální demokracie není možné.⁶⁵

Demokratický systém není závislý na určitém modelu politického systému. Jeho principy fungují stejně dobře v prezidentském i parlamentním systému. Důkazem tohoto tvrzení mohou být Spojené státy americké nebo Německo. V obou případech je klíčové, aby byl parlament stabilní a funkční, jen tak může tvořit protipól k prezidentskému úřadu a dohlížet na výkonné složky.

Po vstupu ústavní reformy v platnost bylo možné překlasifikovat politický systém Ukrajiny z prezidentského na poloprezidentský. Dle definic Alfreda Stepana a Cindy Skach, kteří se ve svém článku zabývali ústavními rámci, pro poloprezidentský systém identifikují jako typické následující dva znaky: prezident je volen přímou volbou, předseda vlády ovládá většinu parlamentu.⁶⁶ Oba tyto jevy jsou v ústavě jasně uvedeny. Dosažení parlamentní většiny je nezbytnou podmínkou k získání možnosti předložit prezidentovi návrh vlády. To ale také znamená, že je předseda vlády závislý na parlamentu i přesto, že je budoucí premiér vybrán a návrh je předložen prezidentem země. Pozice premiéra umožňuje parlamentu alespoň částečně ovlivňovat chod výkonné moci. Reálně může nastat situace, kdy jsou prezident a premiér zástupci konkurenčních uskupení a jsou vůči sobě v opozici. Pokud tato situace nastane, je důležité předejít závažným neshodám mezi oběma představiteli výkonné moci, jež by mohly zapříčinit patový stav, kdy exekutiva není schopna fungovat.⁶⁷ Ukrajina se s tímto setkala v roce 2006, kdy prezidentský úřad zastával Viktor Juščenko. Většinová koalice, která vzešla z předčasných voleb, se nedokázala shodnout a sestavit vládní kabinet. Řešením krize, jež trvala několik měsíců, bylo vytvoření

⁶⁵ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 52.

⁶⁶ STEPAN, Alfred a Cindy SKACH. Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarism versus Presidentialism. *World Politics* [online]. 1993, 46(01), 1-22 [cit. 2016-01-30]. DOI: 10.2307/2950664. ISSN 0043-8871. Dostupné z:

http://www.brooklyn.cuny.edu/web/aca_socialsciences_polisci/150422_IA_Comps_Stepan_SkachParliamentary-V-Presidential.pdf . s.3.

⁶⁷ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 136.

nové koalice. Její součástí se stala i Strana regionů a předsedou vlády byl jmenován Viktor Janukovič.⁶⁸

Účinným nástrojem k dosažení funkčního složení parlamentu je vhodně vybraný volební systém. Ukrajina používala až do ústavní reformy v roce 2004 smíšený volební systém. Polovina členů Nejvyšší rady byla volena v jednomandátových obvodech, druhá polovina byla volena poměrným volebním systémem na základě stranických listin. Každý z těchto systémů má své nesporné výhody. Přidanou hodnotou poměrného systému je, že jsou obecně úspěšnější větší strany, které jsou více podporovány elitami. Jednomandátový systém dává možnost uspět ve volbách i nezávislým kandidátům, kteří jsou motivováni k různým spojením s ostatními členy. Nejvhodnější použití jednomandátového systému voleb je v prostředí systému dvou silných politických stran jako např. ve Spojených státech amerických nebo ve Spojeném království. Vzhledem k nejednotnosti ukrajinské společnosti a k rozdílům mezi jednotlivými regiony není možné systém dvou stran aplikovat na celostátní úrovni. Pravděpodobně by při zavedení tohoto systému vyšli z jednotlivých regionů různé vítězné strany a nikoli pouze dvě. Smíšený systém v ukrajinském prostředí přinesl více komplikací než benefitů. Množství nezávislých poslanců v parlamentu napomáhalo k nestabilnímu prostředí a spoluvytvářelo vhodné podmínky pro korupci.⁶⁹

Špatně fungující parlament přinášel výhody prezidentovi, který nebyl nikým kontrolován, a díky všeobecné nespokojenosti s neefektivním parlamentem se mu podařilo získat podporu pro posílení svých pravomocí. Ústavní reforma změnila systém volby poslanců do Nejvyšší rady Ukrajiny ze smíšeného na poměrný. Při srovnání výsledků parlamentních voleb je zde nezanedbatelný rozdíl v počtu politických uskupení zastoupených v parlamentu (Viz výsledky voleb z roku 2002 a 2006, tabulky v příloze č. 1 a příloze č. 2). Zatímco v roce 2002, kdy byl použit smíšený systém, uspělo ve volbách a prošlo do parlamentu

⁶⁸ KUZIO, Taras. UKRAINE: Yanukovych return settles political crisis. In: TARAS KUZIO [online]. 2006 [cit. 2016-02-06]. Dostupné z: http://www.taraskuzio.net/media18_files/39.pdf

⁶⁹ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 57.

jedenáct stran,⁷⁰ v následujících parlamentních volbách, konaných o čtyři roky později s použitím poměrného volebního systému, překonalo hranici 3% hlasů a prošlo do parlamentu pouze pět politických stran.⁷¹

Mezi další změny, které reforma přinesla a jež ovlivňují dění a chod parlamentu, patří úprava „imperativního mandátu“. Do roku 2006 platilo, že právo zastávat poslanecký mandát má individuální osoba, která byla na tento post zvolena, a to i v případě, že se jednalo o nezávislého kandidáta, který se ucházel o křeslo v Nejvyšší radě Ukrajiny pod záštitou politické strany. Mandát tedy patřil jednotlivci a politické strany nad nimi měly jen malou kontrolu. To se změnilo s účinností přijatých ústavních změn. Cílem bylo, aby poslanecké mandáty náležely politickým uskupením, nikoli jednotlivcům, a tím posílit jejich postavení a podpořit vznik stabilní většinové koalice. Proto vstoupilo v platnost nové opatření, jež říká, že jednotlivci zvolení za určitou stranu, mohou vykonávat poslanecký mandát, pouze pokud zůstanou jejími členy. V případě, že se rozhodnou stát nestraníky nebo přestoupit do jiné strany, jsou povinni se svého poslaneckého mandátu vzdát. Takto měla být zajištěna kontrola politických stran nad jejich zástupci v parlamentu, snadnější dodržování dohod vyjednaných mezi politickými stranami a zvýšena důvěryhodnost koaličních partnerů. Tento systém měl mimo jiné garantovat loajalitu poslanců ke své straně, přesto i nadále docházelo k nejednotným hlasováním.⁷²

⁷⁰ OSCE/ODIHR. *UKRAINE: PARLIAMENTARY ELECTIONS 31 MARCH 2002 FINAL REPORT* [online]. Warsaw, 2002, , 1-32 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/14947?download=true>. s. 24.

⁷¹ OSCE/ODIHR. *UKRAINE PARLIAMENTARY ELECTIONS 26 March 2006: OSCE/ O DIHR El ection Observation Mission Report* [online]. Warsaw, 2006, , 1-33 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/19595?download=true>. s. 30.

⁷² PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 59.

Demokratizace a (liberální) demokracie?

Ukrajina je označována za zemi v procesu demokratické tranzice. To znamená, postupný přechod od nedemokratických vládních režimů k demokratickým, který zpravidla probíhá v několika fázích a ve vymezeném časovém období. V této teorii jsou na demokratický režim kladeny minimální nároky. Z podmínek, které musí být splněny, aby mohl být režim klasifikován jako demokratický, stačí, aby v zemi fungovaly svobodné a spravedlivé volby a výkonná moc byla přímo volena nebo aby byla závislá na parlamentu. Tato základní kritéria byla stanovena pro první vlnu demokratizace, která proběhla v první polovině 19. století.⁷³ Na těchto základních prvcích staví Samuel Huntington teorii, že demokratizace probíhá ve třech vlnách, po kterých následují zpětné vlny. Za demokratizační vlnu je považována i liberalizace politických institucí, nejen přechod k úplné demokracii. Uvolnění systému symbolizuje např. uvolnění cenzury nebo propuštění politických vězňů. Vývoj Ukrajiny po rozpadu Sovětského svazu a událostech souvisejících s Oranžovou revolucí je označován jako pokračování třetí vlny demokratizace nebo jako čtvrtá vlna.⁷⁴

Dnes existují různé typy demokracií a jejich definice není jednoznačná. Jsou ovlivněny filozofickými směry, ze kterých vycházejí. Demokracie jako ideální systém v reálném světě neexistuje, blíží se jí systémy označované jako liberální demokracie nebo polyarchie. Mezi základní principy těchto systémů patří ústavní systém, ve kterém jsou voleni zástupci zákonodárné moci a nejvyšší představitelé moci výkonné ve volbách, jež se konají pravidelně, jsou spravedlivé, svobodné, kandiduje v nich více subjektů a vztahuje se na ně všeobecné volební právo. Zvolení představitelé zákonodárné i výkonné moci nesmí být přímo či nepřímo ovlivňováni silovými složkami, které nezískaly potřebný počet hlasů v řádných volbách. Skrze zachování odpovědnosti nejvyšších státních představitelů vůči sobě navzájem je možné ovlivňovat a usměrňovat exekutivu a tím chránit zákonnost, ústavnost a rozhodovací proces.

⁷³ HUNTINGTON, Samuel P. *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2008. ISBN 978-80-7325-156-7. s. 25.

⁷⁴ HLOUŠEK, Vít, Lubomír KOPEČEK a Jakub ŠEDO. *Politické systémy*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011, 292 s. ISBN 978-80-87474-23-5. S. 30.

Toto je jeden z klíčových rozdílů mezi parlamentním a prezidentským systémem. Parlament by měl dohlížet na vládní rozhodnutí, prověřovat je a dbát na jejich vyváženost. Důležitou roli v demokratickém systému hraje také nezávislá justice, která má dohlížet na zástupce legislativy a exekutivy a sledovat, zda nezneužívají svého postavení, jež má za úkol odhalovat a stíhat korupci.⁷⁵ Naplnění liberální demokracie by mělo splňovat tyto podmínky: politická moc by měla být vyvážená a omezená, práva jednotlivců a menšin musí být chráněna, zajištění právního státu, přijetí svrchované ústavy, funkční ústavní demokracii,⁷⁶ přístup k alternativním informacím, možnost vytvářet nebo zakládat politické strany, organizace, sdružení či zájmové skupiny, svobodný projev a právo vyjadřovat se k politickým, ekonomickým či společenským tématům, možnost kandidovat na volitelné posty ve státních úřadech.⁷⁷

Pluralitní demokracie je systém, jež udržují v chodu konflikty různých zájmových skupin, jež využívají k prosazení se a politickému vlivu vlastní zdroje. Je nutné, aby všechny zájmové skupiny vnímaly demokratický řád stejným způsobem. Politický proces a stát jsou chápány jako velmi složitá struktura, kde nemůže převážit jen jeden politický zájem.⁷⁸ Přesto, že je Ukrajina v odborné literatuře některými autory označována za pluralitní demokracii, poslední dvě části této charakteristiky nespĺňuje.

Ukrajina a demokracie

Krátce po prezidentských volbách byly změny, které vyvolala Oranžová revoluce hodnoceny kladně. Byly označovány za poslední fázi ukončení

⁷⁵ DIAMOND, Larry (ed.) a (ed.). *Defining and Developing Democracy*. In: DAHL, Robert Alan, Ian SHAPIRO a José Antonio CHEIBUB. *The Democracy Sourcebook*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2003, s. 29-47, 556 s. ISBN 0262541475. s. 34.

⁷⁶ DIAMOND, Larry (ed.) a (ed.). *Defining and Developing Democracy*. In: DAHL, Robert Alan, Ian SHAPIRO a José Antonio CHEIBUB. *The Democracy Sourcebook*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2003, s. 29-47, 556 s. ISBN 0262541475. s. 36.

⁷⁷ MELICHAR, Hynek. *Demokracie*. In: PAVLA DOČEKALOVÁ, Pavla, Kamil KAMIL ŠVEC a Jaroslav DANĚŠ. *Úvod do politologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 95-118. ISBN 978-80-247-2940-4. s. 109.

⁷⁸ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014, 303 s. ISBN 978-80-262-0742-9. s. 156.

sovětské éry. Měly být koncem poloautoritářského režimu, masové korupce a počátkem budování skutečné demokracie.⁷⁹

Ukrajina se nemůže stát liberálně demokratickou zemí, dokud nebude nastolena rovnováha mezi jednotlivými složkami moci, musí se tedy vypořádat se snahami a pokusy o kumulaci moci. Dlouhodobě byl nejvyvinutější složkou moci prezidentský úřad, který disponoval širokými pravomocemi ve srovnání se zákonodárnou a soudní složkou. Prezident a předseda vlády nemohli být konkurenty či rivaly, míra vlivu každého z nich byla na jiné úrovni. Prostřednictvím ústavní reformy se snaží přerozdělit různé pravomoci tak, aby byla legislativa, exekutiva a justice v rovnováze. Důsledky silného prezidentského mandátu Ukrajinu dlouhodobě poznamenaly. Její vývoj směrem k liberální demokracii byl utlumen a některé jevy, jako např. využívání státních zaměstnanců ke získání vyššího počtu hlasů ve volbách, aplikace selektivního práva ke znevýhodnění konkurence a podpoře politických přátel nebo zneužívání státního majetku při prosazování vlastních zájmů, přetrvaly i po Oranžové revoluci.⁸⁰

Mezi další negativní jevy na Ukrajině lze zahrnout systém regulací, který svou komplikovaností a nepřehledností podporuje šikanu ze strany úřadů a korupci. Mezinárodní instituce doporučovaly Ukrajině zjednodušení daňového řádu a regulačních předpisů, protože byly natolik komplikované, že se dodržení všech regulací, norem či nařízení zdálo nemožné. Tato oblast spadala do prezidentských pravomocí a Kučma jejím prostřednictvím skrze uplatňování selektivního práva mohl likvidovat opozici, firmy a nezávislá média či naopak motivovat politiky nebo jiné vlivné osoby ke spolupráci. Během roku 2006 byly tyto pravomoci přerozděleny mezi prezidenta a předsedu vlády.

Po výměně prezidentů došlo také ke zlepšení přístupu k informacím z alternativních zdrojů. Kučma se snažil zničit soukromá média prostřednictvím regulací, různých sankcí a pokut, aby zůstala zachována pouze státní média.

⁷⁹ KUZIO, Taras. From Kuchma to Yushchenko: Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution. *Problems of Post-Communism* [online]. M.E. Sharpe, Inc, 2005, 52(2), 29-44 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1080/10758216.2005.11052197. Dostupné z: http://www.taraskuzio.net/Comparative%20Politics_files/electionSORANGEREvolution.pdf. s. 42.

⁸⁰ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 68.

Jejich obsah dokázal regulovat dosazováním svých lidí do vedoucích postů. Po Oranžové revoluci došlo k uvolnění a media již nebyla pod tak silným politickým tlakem.⁸¹

Obecně panuje shoda, že Oranžová revoluce přiblížila Ukrajinu zemím Evropské unie. Důsledkem revoluce byla změna politického systému, který se přiblížil modelu některých členských států. Nový prezident i nové politické uspořádání vzbuzovali optimistická očekávání dalšího vývoje. Omezení klientelismu, snížení korupce a svobodné a spravedlivé volby. Toto tvrzení se pokusím ověřit na monitorovacích zprávách z průběhu parlamentních voleb v letech 2002 a 2006. V prvním případě zastával prezidentský post Leonid Kučma a v druhém Viktor Juščenko.

Nedostatky, které byly identifikovány při volbách v roce 2002, jsou následující: na některých místech nebyla dodržena zásada tajného hlasování, voleb se účastnili lidé, kteří nebyli uvedeni na seznamu voličů a neprokazovali se ani předepsanými dokumenty. Téměř 12 % volebních míst uvádělo vyšší počty hlasů, než kolik bylo registrovaných voličů. Ti byli mezi některými oblastmi převáženi autobusy, aby se mohli zúčastnit voleb na více místech. Byly zjištěny případy kupčení s hlasy a v některých věznicích byly vězňům distribuovány předvyplněné hlasovací lístky. Nesoulad s předepsanými procedurálními postupy byl zjištěn také při sčítání hlasů. Na některých místech se sčítání účastnily neoprávněné osoby, jinde nebyly ani otevřeny volební urny nebo nebyly započítány všechny platné hlasy. Počet stížností na průběh voleb nerefletoval skutečný počet nedostatků.⁸² Před volbami byl prezentován různorodý politický obraz ve více médiích než dříve, přesto nelze hovořit o vyváženém prostoru v médiích pro všechny politické strany, které do voleb kandidovaly. Média nebyla nezávislá a zejména z počátku předvolební kampaně byly velké rozdíly v mediální propagaci kandidátů.⁸³

⁸¹ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 62.

⁸² OSCE/ODIHR. *UKRAINE: PARLIAMENTARY ELECTIONS 31 MARCH 2002 FINAL REPORT* [online]. Warsaw, 2002, , 1-32 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/14947?download=true>. s. 21.

⁸³ OSCE/ODIHR. *UKRAINE: PARLIAMENTARY ELECTIONS 31 MARCH 2002 FINAL REPORT* [online]. Warsaw, 2002, , 1-32 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/14947?download=true>. s. 17.

Bylo v průběhu předvolební kampaně a voleb do parlamentu v roce 2006 zjištěno zlepšení oproti stavu v roce 2002? Pozorovatelé vyhodnotili volební proces jako dobrý. Ve zprávě jsou zmiňovány drobné nedostatky procesního charakteru, které mohly ovlivnit počty hlasů. V této souvislosti jsou zdůrazňovány pomalý průběh a dlouhé fronty. V přeplněných volebních místnostech nebyla zcela garantována tajná volba. V některých regionech opět nastaly problémy se seznamy voličů. Celkově byl průběh voleb klasifikován jako dobrý.⁸⁴ Proces sčítání hlasů neprobíhal ideálním způsobem. Byl označen za špatný. Hlavním důvodem byla nedostatečná znalost procedur ze strany volební komise. Ne vždy byly správně vyplněny protokoly o průběhu voleb. Při sčítání hlasů se, stejně jako v předchozích parlamentních volbách, účastnily tohoto procesu neoprávněné osoby.⁸⁵ Monitoring médií ukázal, že volbám byla věnována velká pozornost. Přesto nelze označit vyhrazený mediální prostor za vyvážený. V celostátních médiích se pozornost ubírala hlavně k výrazným a silným kandidátům, zatímco regionální média se soustředila na lokální volby. Obecně lze říci, že se média soustředila více na osobnosti voleb než na jednotlivé politické platformy a jejich program.⁸⁶

Srovnáním průběhu parlamentních voleb je možné ověřit, zda Ukrajina postoupila v přeměně k demokraticky fungující zemi nebo zda zůstala na půli cesty mezi Sovětským svazem a Evropou. Přístup k alternativním zdrojům informací byl v roce 2002 velmi omezený. Ukrajinská média nebyla nezávislá. Jednotliví kandidáti a politické strany neměly v médiích vyhrazený stejný prostor. V roce 2006 je prostor pro předvolební kampaň prostřednictvím médií hodnocen lépe, ale stále jej není možné považovat za vyvážený. Přístup voličů k alternativním zdrojům informací zůstal i přes jisté zlepšení, neuspokojivý.

⁸⁴ *UKRAINE PARLIAMENTARY ELECTIONS 26 March 2006: OSCE/ O DIHR Election Observation Mission Report* [online]. Warsaw, 2006 [cit. 2016-01-23]. ISBN 978-3-631-588889-5. Dostupné z:

<http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/19595?download=true>. s 22.

⁸⁵ *UKRAINE PARLIAMENTARY ELECTIONS 26 March 2006: OSCE/ O DIHR Election Observation Mission Report* [online]. Warsaw, 2006 [cit. 2016-01-23]. ISBN 978-3-631-588889-5. Dostupné z:

<http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/19595?download=true>. s 23.

⁸⁶ *UKRAINE PARLIAMENTARY ELECTIONS 26 March 2006: OSCE/ O DIHR Election Observation Mission Report* [online]. Warsaw, 2006 [cit. 2016-01-23]. ISBN 978-3-631-588889-5. Dostupné z:

<http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/19595?download=true>. s 16.

Všeobecné volební právo je garantováno ústavou, disponují jím všichni ukrajinští občané, kteří nejpozději v den konání voleb dovrší osmnáct let. Toto platilo v případě voleb v roce 2002, s výjimkou některých věznic, kde byly distribuovány předem vyplněné hlasovací lístky, i v roce 2006 a v průběhu voleb nebyly zaznamenány případy, že by někdo z oprávněných voličů nemohl svého práva využít. Naopak bylo zjištěno, že během parlamentních voleb v roce 2002 někteří lidé ve vybraných regionech volili vícekrát, čímž také porušili volební pravidla.

Dalším znakem jsou svobodné a spravedlivé volby. V roce 2002 byly zjištěny různé typy nedostatků od nedodržení tajné volby po organizované podvody, kdy skupiny lidí volily na více různých místech. Tyto volby nelze označit za spravedlivé. O čtyři roky později proběhly volby klidněji, přesto není možné tvrdit, že vše proběhlo v pořádku. Byly zde procedurální nedostatky, volební komise neměla dostatečné znalosti k vykonávání své funkce a ani počítání hlasů neproběhlo předepsaným způsobem. Ani jedny z uvedených voleb nelze uznat jako spravedlivé.

O Kučmovi se tvrdilo, že dokáže vyhrát každé volby, které chce, nebo zajistit požadovaný výsledek pro své spojence. Toto tvrzení podporuje počet zjištěných nedostatků během parlamentních voleb v roce 2002.

Znatelné rozdíly v průběhu obou voleb do poslanecké sněmovny naznačují jisté zlepšení. Jediná z výše zmíněných podmínek, charakterizujících demokratické volby, která nebyla porušena v roce 2006, je všeobecné volební právo. U všech ostatních sledovaných znaků, byly hlášeny nedostatky.⁸⁷ Volby proto není možné prohlásit za demokratické. Přesto jejich průběh vykazuje zlepšení situace a o Ukrajině je možné v tomto období hovořit jako o zemi, jež prochází proměnou z post-komunismu k demokracii.⁸⁸

Korupce v nejobecnější formě představuje zneužití úředního postavení, které je spojeno s porušením principu nestrannosti při rozhodování. Je motivováno snahou po materiálním zisku nebo získání jiných výhod. Tento jev

⁸⁷ UKRAINE PARLIAMENTARY ELECTIONS 26 March 2006: OSCE/ ODIHR Election Observation Mission Report [online]. Warsaw, 2006 [cit. 2016-01-23]. ISBN 978-3-631-588889-5. Dostupné z:

<http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/19595?download=true>. s 24.

⁸⁸ PAUL D'ANIERI. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122. s. 99.

se vždy vyskytuje ve špatně fungujících a nestabilních zemích, kde selhává systém brzd a protivah a jedna složka moci má více pravomocí než ostatní a tohoto výsadního postavení začne zneužívat.

Podarilo se Juščenkovi splnit slib a korupci na Ukrajině alespoň částečně potlačit? Organizace Transparency International každý rok sestavuje žebříček zemí dle zjištěné míry korupce, tzv. Index vnímání korupce (CPI Index). Při srovnání výsledků za jedenáctileté období (viz. graf v příloze č. 3) , od roku 1999 – počátek Kučmova druhého prezidentského mandátu, do roku 2010 – poslední rok, kdy Juščenko zastával prezidentskou funkci, by se měly projevit změny přijaté prostřednictvím ústavní reformy a vyvážení zákonodárné a výkonné moci.

Výsledky pravidelného průzkumu Transparency International nelze hodnotit dle pořadí, na kterém se Ukrajina umístila v žebříčku zemí. Tato organizace do svého šetření každý rok zahrne jiný počet zemí, proto pořadí nepovažuji za relevantní údaj a k zamýšlenému účelu použiji počet CPI bodů, jež byl každé zemi také přidělen.

Nejvyšší skóre, během sledovaného období, Ukrajina získala v roce 2006,⁸⁹ tedy v roce, kdy ústavní reforma nabyla účinnosti. Nadále byl trend hodnocení klesající a souvisel s opakujícími se politickými krizemi.⁹⁰ V roce 1999 měla Ukrajina třetí nejvyšší skóre ve sledovaném období.⁹¹ V následujícím roce vyšlo najevo, že je prezident zapleten do trestné činnosti a skóre spadlo na 1,5 bodu z desetibodové škály.⁹² V ostatních letech byla Ukrajina hodnocena v rozmezí

⁸⁹ Corruption Perceptions Index 2006. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2006 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2006/0/

⁹⁰ Corruption Perceptions Index 2009: Results. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2009 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2009/0/

⁹¹ Corruption Perceptions Index 1999: Results. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 1999 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_1999/0/#results

⁹² Corruption Perceptions Index 2000. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2000 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2000/0/

2,2⁹³ až 2,5⁹⁴ bodů. Je tedy zřejmé, že ústavní reforma, změna politického systému či nastavení brzd a protivah nesnížilo míru korupce na Ukrajině.

⁹³ Corruption Perceptions Index 2008: Results. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2008 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2008/0/

⁹⁴ Corruption Perceptions Index 2009: Results. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2009 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2009/0/

Závěr

Novela ukrajinské ústavy byla přijata v chaotickém období prezidentských voleb a přinesla změnu politického systému. Prezident Leonid Kučma, který už nemohl znovu ve volbách kandidovat, se rozhodl omezit prezidentské pravomoci prostřednictvím ústavní reformy a jejich značnou část přerozdělit mezi parlament a předsedu vlády. Nové znění ústavy se snažil prosadit již před volbami, ale jeho návrh nezískal potřebný počet hlasů v Nejvyšší radě Ukrajiny.

Návrhy změn byly konzultovány s Benátskou komisí Rady Evropy, která se k dokumentu stavěla kladně. Vívala změnu politického uspořádání a přiblížení k parlamentnímu systému, i přesto, že se jednalo spíše o poloprezidentské uspořádání. Vzhledem ke končícímu prezidentskému mandátu iniciátora ústavní reformy, Leonida Kučmy, komise doporučovala zahájit proces projednávání a přijímání novely až po nástupu nového prezidenta do funkce. Tomuto požadavku Leonid Kučma nevyhověl. Stihl prosadit změny ještě před odchodem z prezidentské funkce.

Vybrané prezidentské pravomoci přesunul na premiéra, posílil také vliv parlamentu na vládu. Tím se podařilo zmenšit značný nepoměr pravomocí mezi exekutivou a legislativou. Politický systém Ukrajiny se změnil. Nesplňoval parametry ani prezidentského ani parlamentního systému. Jeho klasifikace není zcela jednoznačná. Nejčastěji je označován jako polo-prezidentský nebo prezidentsko-parlamentní systém.

Situace na Ukrajině na sklonku roku 2004 byla předmětem širokých diskuzí a lokální i mezinárodní média jí věnovala značnou pozornost. Na otázku, zda došlo k posunu směrem k parlamentní demokracii i v reálném fungování země není snadné odpovědět. Západní země jsou schopny respektovat a řídit se základními demokratickými pravidly nezávisle na politickém systému, který se v dané zemi používá. Příkladem mohou být Spojené státy americké, Francie nebo Německo. Reforma ústavy vzbuzovala velká očekávání a optimismus na Ukrajině i v zahraničí. Mnozí věřili, že dojde k proměně v parlamentní demokracii. Průběh zkoumaných parlamentních voleb a míra korupce naznačují, že Ukrajina nepřijala základní demokratické principy za své.

Obecně platí, že některá politická uspořádání jsou během procesu tranzice vhodnější než jiná a zvyšují šance na dokončení úspěšného přechodu

k demokracii. Prezidentský systém je v této souvislosti vnímán jako rizikový. Pokud není moc rozdělena rovnoměrně, ale kumuluje se v rukou jedné osoby, hrozí odklon směrem k autoritarismu. Pro parlamentní systém je typické rovnoměrné rozdělení moci. Zákonodárná a výkonná složka se tak vzájemně kontrolují a zneužívání pravomocí v souvislosti s hromaděním moci je méně pravděpodobné.

Pouze zvolení vhodného politického systému k úspěšnému ukončení procesu demokratizace nestačí. Je třeba vytvořit podmínky vhodné pro správné fungování státního aparátu, snížit míru korupce a dodržovat základní demokratické principy. Na základě informací o průběhu voleb v letech 2002 a 2006 a zjištěných hodnot CPI indexu ve sledovaném období lze tvrdit, že reforma ústavy zásadní změny ve vývoji země nepřinesla. Ve vymezeném časovém horizontu nebyly identifikovány změny, které by naznačovaly dlouhodobý zlepšující se trend. Skóre v letech 1999 a 2010 se blíží průměrnému skóre za celé sledované období. V souvislosti s volbami byla zaznamenána větší nezávislost médií než před rokem 2005 a případů, kdy byly zjištěny podvody s volebními lístky, ubylo. Proces tranzice tímto nebyl nijak urychlen, byl pouze znovu spuštěn po období stagnace.

Summary

The aim of this paper was to identify whether the reform of The Constitution of Ukraine approved in 2004 had brought a changes that could signalize Ukraine's return to the path of democratic transition. As the key indicators have been defined changes in political system, execution of free and fair elections and corruption.

The new constitution redistributed part of presidential power to the prime minister and parliament. The presidential system turned to presidential-parliamentary or semi-presidential system.

Parliamentary elections were held regularly but with serious violations of the democratic principles as free and fair election, access to the alternative information sources and right to vote. Serious violations had been reported in 2002 in all above mentioned democratic principles. Major violations had been found out also in 2006 but the number of cases was not massive. There were no reported cases of broken right to vote.

The corruption perception index measured by Transparency International was used for a verification of potential improvement of corruption level. There was identified no long term improvement based on the score mentioned in the index.

Ukraine does not meet the conditions to finalise the democratisation process successfully, but improvement had been spotted and it restarts Ukraine's process of democratic transition.

Použitá literatura

Primární zdroje

Constitution of Ukraine: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996. Official translation. Kyiv: Ukrainian Legal Foundation, 1996, 133 p.

CONSTITUTION OF UKRAINE: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996 and amended on 8 December 2004 by Law No. 2222-IV. *Council of Europe* [online]. Strasbourg: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), 2006 [cit. 2016-01-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120427012054/http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL%282006%29070-e.pdf>.

Corruption Perceptions Index 1999: Results. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 1999 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_1999/0/#results.

Corruption Perceptions Index 2000. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2000 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2000/0/.

Corruption Perceptions Index 2001. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2001 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2001/0/.

Corruption Perceptions Index 2002. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2002 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2002/0/.

Corruption Perceptions Index 2003. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2003 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2003/0/.

Corruption Perceptions Index 2004. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2004 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2004/0/.

Corruption Perceptions Index 2005. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2005 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2005/0/.

Corruption Perceptions Index 2006. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2006 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2006/0/.

Corruption Perceptions Index 2007. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2007 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2007/0/.

Corruption Perceptions Index 2008: Results. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2008 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2008/0/.

Corruption Perceptions Index 2009: Results. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2009 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2009/0/.

Corruption Perceptions Index 2010. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2010 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.transparency.org/cpi2010/results>.

EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION) OPINION ON THE CONSTITUTIONAL SITUATION IN UKRAINE: Adopted by the Venice Commission at its 85 th Plenary Session, Venice (17-18 December 2010) [online]. Strasbourg, 2010, (599/2010), 1-12 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282010%29044-e>.

OSCE/ODIHR. *UKRAINE: PARLIAMENTARY ELECTIONS 31 MARCH 2002 FINAL REPORT* [online]. Warsaw, 2002, , 1-32 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/14947?download=true..>

OSCE/ODIHR. *UKRAINE PARLIAMENTARY ELECTIONS 26 March 2006: OSCE/ O DIHR Election Observation Mission Report* [online]. Warsaw, 2006, , 1-33 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/19595?download=true>.

IV/78 *Constitution of Ukraine: Adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28 June 1996, as amended by the Law No. 2222-IV On Amendments to the Constitution of Ukraine adopted on 8 December 2004* [online]. , 1-7 [cit. 2014-11-08]. Dostupné z: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7111>.

Sekundární zdroje

BESTERS-DILGER, Juliane. *Ukraine on its way to Europe: interim results of the orange revolution*. Oxford: Peter Lang, 2009, 331 p. ISBN 3631588895.

D'ANIERI, Paul. Leonid Kuchma and the Personalization of the Ukrainian Presidency. *Problems of Post-Communism* [online]. 2003, **50**(5), 58-65 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=11472068&scope=site>.

D'ANIERI, Paul. *Understanding Ukrainian politics: power, politics and institutional design*. Armonk, N.Y: M. E. Sharpe, 2007. ISBN 9780765618122.

DIAMOND, Larry (ed.) a (ed.). Defining and Developing Democracy. In: DAHL, Robert Alan, Ian SHAPIRO a José Antonio CHEIBUB. *The Democracy Sourcebook*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2003, s. 29-47, 556 s. ISBN 0262541475.

HALE, Henry E. Formal Constitutions in Informal Politics: Institutions and Democratization in Post-Soviet Eurasia. *World Politics* [online]. 2011, **63**(4), 581-617 [cit. 2016-05-02]. DOI: 10.1017/S0043887111000189. ISSN 00438871. Dostupné z: <https://www.ebscohost.com>.

HLOUŠEK, Vít, Lubomír KOPEČEK a Jakub ŠEDO. *Politické systémy*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011, 292 s. ISBN 978-80-87474-23-5.

HUNTINGTON, Samuel P. *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2008. ISBN 978-80-7325-156-7.

KUBÁT, Michal. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 432 s. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-86432-92-0.

KUZIO, Taras. From Kuchma to Yushchenko: Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution. *Problems of Post-Communism* [online]. M.E. Sharpe, Inc, 2005, **52**(2), 29-44 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1080/10758216.2005.11052197. Dostupné z: http://www.taraskuzio.net/Comparative%20Politics_files/electionsorangerevolution.pdf.

KUZIO, Taras. Oligarchs, Tapes and Oranges: 'Kuchmagate' to the Orange Revolution. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 2007, **23**(1): 30-56 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1080/13523270701194839. ISSN 1352-3279. Dostupné také z: https://www.researchgate.net/publication/249031801_Oligarchs_Tapes_and_Oranges_'Kuchmagate'_to_the_Orange_Revolution.

KUZIO, Taras. Regime type and politics in Ukraine under Kuchma. *Communist and Post-Communist Studies* [online]. 2005, **38**(2), 167-190 [cit. 2016-02-06]. DOI: 10.1016/j.postcomstud.2005.03.007. ISSN 0967067x. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0967067X05000231>.

KUZIO, Taras. UKRAINE: Yanukovich return settles political crisis. In: *TARAS KUZIO* [online]. 2006 [cit. 2016-02-06]. Dostupné z: http://www.taraskuzio.net/media18_files/39.pdf.

MCFAUL, Michael. Transitions form postcommunism. *Journal of Democracy* [online]. 2005, **16**(3): 5-19 [cit. 2016-05-03]. ISSN 1086-3214. Dostupné z: <http://fsi-media.stanford.edu/evnts/4227/McFaul-16-3.pdf>

MELICHAR, Hynek. Demokracie. In: PAVLADOČEKALOVÁ, Pavla, Kamil KAMILŠVEC a Jaroslav DANĚŠ. *Úvod do politologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 95-118. ISBN 978-80-247-2940-4.

PROTSYK, Oleh. Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine. *Problems of Post-Communism* [online]. 2005, **52**(5), 23-31 [cit. 2016-05-03]. ISSN 10758216. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&an=18471503&scope=site>.

PROTSYK, Oleh. Troubled Semi-Presidentialism: Stability of the Constitutional System and Cabinet in Ukraine. *EUROPE-ASIA STUDIES* [online]. Carfax Publishing, 2003, **55**(7), 1077-1095 [cit. 2016-01-30]. Dostupné z: <http://www.policy.hu/protsyk/Publications/Eur-Asiaprint.pdf>.

STEPAN, Alfred a Cindy SKACH. Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarianism versus Presidentialism. *World Politics* [online]. 1993, **46**(01), 1-22 [cit. 2016-01-30]. DOI: 10.2307/2950664. ISSN 0043-8871. Dostupné z: http://www.brooklyn.cuny.edu/web/aca_socialsciences_polisci/150422_IA_Comps_StepanSkachParliamentary-V-Presidential.pdf.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014, 303 s. ISBN 978-80-262-0742-9.

TROCHEV, Alexei. A Constitution of Convenience in Ukraine. *JURIST - fORUM* [online]. 2011 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.jurist.org/forum/2011/01/jurist-guest-columnist-alexei-trochev.php>.

UKRAINE: Public Administration Country Profile [online]. United Nations, 2004, , 1-19 [cit. 2016-02-06]. Dostupné z: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan023227.pdf>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Výsledky parlamentních voleb konaných v roce 2002 (tabulka)

Příloha č. 2: Výsledky parlamentních voleb konaných v roce 2006 (tabulka)

Příloha č. 3: Index vnímání korupce na Ukrajině v letech 1999 až 2010 (graf)

Přílohy

Příloha č. 1: Výsledky parlamentních voleb konaných v roce 2002 (tabulka)

Strana/Blok	Počet platných hlasů %	Počet získaných křesel
Naše Ukrajina	23,57	110
Komunistická strana	19,98	66
Za jednotnou Ukrajinu	11,77	101
Blok Julie Tymošenkové	7,26	22
Socialistická strana	6,87	22
SDPUu	6,27	24
Demokratická strana Ukrajiny – Strana demokratické unie	0,87	4
Blok „Jednota“	1,09	3
Strana Národně-ekonomického rozvoje	--	1
Ukrajinská mořská strana	0,11	1
Nezávislí kandidáti	--	93
Celkem	--	447

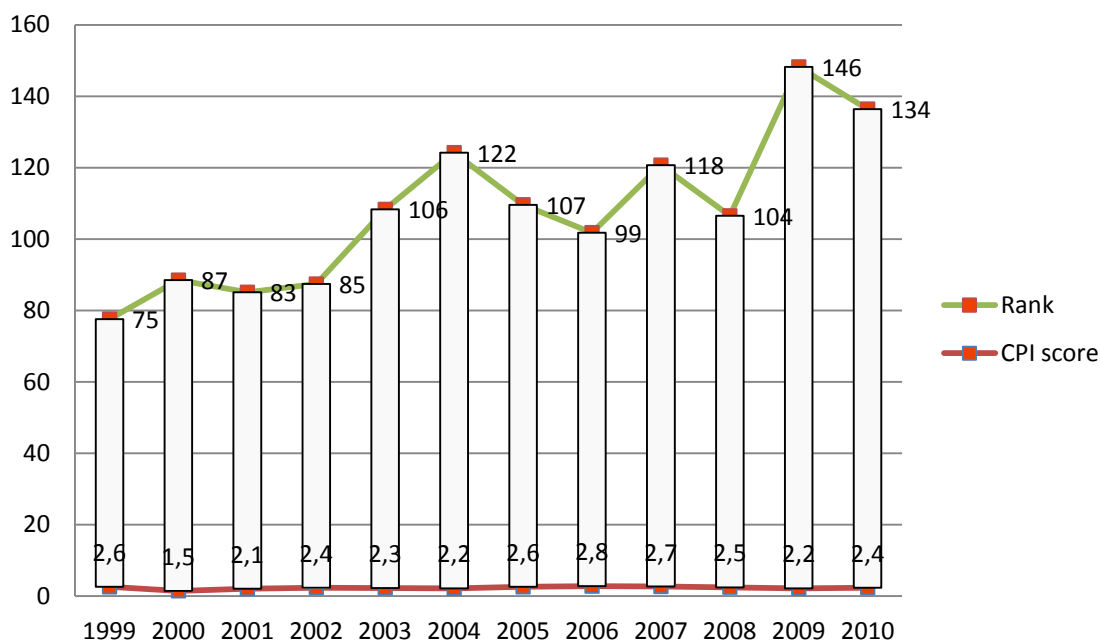
Zdroj: OSCE/ODIHR. *UKRAINE: PARLIAMENTARY ELECTIONS 31 MARCH 2002 FINAL REPORT* [online]. Warsaw, 2002, , 1-32 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: . s. 24.

Příloha č. 2: Výsledky parlamentních voleb konaných v roce 2006 (tabulka)

Strana/Blok	Počet platných hlasů	Počet získaných křesel
Strana Regionů	8 148 745	186
Blok Julie Tymošenkové	5 652 876	129
Blok „Naše Ukrajina“	3 539 140	81
Socialistická strana Ukrajiny	1 444 224	33
Komunistická strana Ukrajiny	929 591	21
Celkem	19 714 576	450

Zdroj: OSCE/ODIHR. *UKRAINE PARLIAMENTARY ELECTIONS 26 March 2006: OSCE/ O DIHR Election Observation Mission Report* [online]. Warsaw, 2006, , 1-33 [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: . s. 30

Příloha č. 3: Index vnímání korupce na Ukrajině v letech 1999 až 2010 (graf)



Zdroj:

Corruption Perceptions Index 1999: Results. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 1999 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_1999/0/#results

Corruption Perceptions Index 2000. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2000 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2000/0/.

Corruption Perceptions Index 2001. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2001 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2001/0/.

Corruption Perceptions Index 2002. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2002 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2002/0/.

Corruption Perceptions Index 2003. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2003 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2003/0/.

Corruption Perceptions Index 2004. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2004 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2004/0/.

Corruption Perceptions Index 2005. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2005 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2005/0/.

Corruption Perceptions Index 2006. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2006 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2006/0/

Corruption Perceptions Index 2007. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2007 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2007/0/.

Corruption Perceptions Index 2008: Results. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2008 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2008/0/.

Corruption Perceptions Index 2009: Results. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2009 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2009/0/.

Corruption Perceptions Index 2010. *Transparency International - The Global Anti-Corruption Coalition* [online]. 2010 [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.transparency.org/cpi2010/results>